

УДК 349.6

І.В. ПАНАСЮК, Л.І. МИКИТЕНКО

Київський національний університет технологій та дизайну

Н.С. ДАНИЛЕВИЧ

Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана

ШЛЯХИ І ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАСАД СТОКГОЛЬМСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО СТІЙКІ ОРГАНІЧНІ ЗАБРУДНЮВАЧІ (СОЗ) В УКРАЇНІ

Розглянуто основні засади Стокгольмської Конвенції про стійкі органічні забруднювачі (СОЗ) та шляхи її впровадження в Україні, як системи дієвих заходів щодо посилення державного контролю за додержанням вимог екологічної безпеки, за порушеннями екологічного та санітарно-гігієнічного законодавства в сфері поводження (з виробництва, зберігання, використання та переробки) з небезпечними відходами та СОЗ.

Ключові слова: *Стокгольмська Конвенція про стійкі органічні забруднювачі (СОЗ), екологічна безпека небезпечні відходи, природні ресурси.*

Розробка та реалізація заходів щодо охорони довкілля та збереження природних ресурсів України у теперішній час не можуть розглядатись без урахування міжнародного досвіду та загальних тенденцій до об'єднання зусиль для вирішення актуальних екологічних проблем, які спостерігаються у Європі та загалом у всьому світі. Усвідомлення складності ситуації в екологічній сфері в Україні супроводжується активізацією діяльності держави в екологічній сфері.

Об'єкти та методи дослідження

Аналіз динаміки абсолютних та інтегрованих показників техногенного навантаження на навколишнє природне середовище свідчить про те, що екологічна ситуація у природному довкіллі, як життєво важливому середовищі для існування людини, залишається досить складною. Це говорить про необхідність переходу до якісно нової соціо-еколого-економічної моделі розвитку з урахуванням не тільки обмеженості природно-ресурсного потенціалу, а й можливості збереження та відтворення навколишнього середовища. Така модель є основою концепції сталого розвитку, визнаною світовою спільнотою домінантою ХХІ століття [1]. Об'єктом дослідження є процеси пов'язані з накопиченням в Україні СОЗ. При проведенні досліджень використовувалися теоретичні методи досліджень (аналізу, синтезу, узагальнення).

Постановка завдання

В Україні практично не здійснюється єдина послідовна державна політика щодо екологізації економіки, що передбачає запровадження та реалізацію принципів раціонального природокористування та мінімізацію негативного впливу на екологічні об'єкти при здійсненні антропогенної діяльності. Для здійснення змін у цій сфері потрібен комплексний підхід до екологізації економічного розвитку, який передбачає запровадження системи заходів щодо зниження навантаження на довкілля.

Результати та їх обговорення

Виробнича діяльність людини спричиняє викиди у навколишнє середовище різних речовин, як неорганічної, так і органічної природи. Серед них виділяють ряд сполук, які характеризуються високою хімічною стабільністю та подібними властивостями, що є особливо небезпечними для тваринного і рослинного світу, а також і для людини [2]. Це речовини – стійкі органічні забруднювачі (СОЗ). До них відносять деякі сполуки з класу так званих поліциклічних ароматичних вуглеводнів (ПАВ), полі

хлоровані дифеніли (ПХД), поліхлорованідибензо-п-диоксини (ПХДД) та поліхлорованідибензофурані (ПХДФ), а також пестициди, у тому числі ДДТ та гексахлорбензол. Ці речовини належать до різних класів хімічних сполук, але, незважаючи на численні відмінності та різний ступінь небезпеки, СОЗ визначають такі чотири загальні властивості:

- висока токсичність навіть у незначній кількості; ще більша токсичність продуктів, що утворюються у результаті їхнього перетворення;
- стійкість до розкладання (важко руйнуються і залишаються незмінними у довкіллі впродовж багатьох років після використання);
- здатність концентруватися в жирових тканинах людини і тварин, які є верхніми ланками харчового ланцюга;
- здатність долати значні відстані за допомогою повітряних потоків, водними шляхами та у зв'язку із міграціями птахів, тварин і риб [3].

Це підтверджує 102 позиція України серед 132 країн світу у 2012 році в міжнародному рейтингу екологічних досягнень (EnvironmentalPerformanceIndex), розрахованому фахівцями Єльського університету (США) за 25-ти показниками, що характеризують дієвість державної політики держав щодо збереження екосистем. Загалом екологічно чистою в Україні вважається лише 6 % її території. Щорічно в атмосферу потрапляє більше 6 млн. т. забруднюючих речовин. Близько 62 % з них припадає на стаціонарні джерела забруднення промислових підприємств. Щільність викидів від стаціонарних джерел забруднення в середньому у розрахунку на 1 кв. км. території України складає 6,8 т. небезпечних речовин, а на одну особу – 90,1 кг. Розвиток вітчизняної галузі сільського господарства на основі застарілих нерациональних природо-, енерго- та ресурсомістких технологій сприяє поширенню деструктивних екологічних процесів [2].

У країнах Західної Європи небезпеку від забруднення довкілля СОЗ було усвідомлено декілька десятиріч тому. У той час були проведені перші заходи, спрямовані на зниження рівня їх викидів у повітря. Згодом, незважаючи на впровадження найсучасніших ресурсозберігаючих технологій, у промислово розвинених країнах дійшли висновку, що для успішної боротьби із забрудненням СОЗ навколишньої природи недостатньо зусиль окремих держав і необхідно проводити спільні дії багатьох країн, які були б направлені не тільки на зменшення їх викидів, але й на скорочення виробництва та часткову заборону використання СОЗ на всій території Європи. Наявність загрози СОЗ для здоров'я людини і навколишнього середовища змусила ряд країн запровадити відповідну політику і законодавство для управління зростаючим ризиком. Враховуючи стійкість і схильність СОЗ до транскордонного переміщення, держави усвідомлюють необхідність багатонаціонального співробітництва для ефективного протистояння цій загрози.

Значним кроком у напрямку до вирішення проблеми щодо уникнення надходження у довкілля стійких органічних забруднювачів у Європі стала Стокгольмська Конвенція про СОЗ, у підписанні якої весною 2001 року також взяла участь й Україна. Україна ратифікувала Стокгольмську конвенцію про стійкі органічні забруднювачі у 2007 році і вона є частиною українського екологічного законодавства [4]. Ця конвенція відрізняється від багатьох інших міжнародних угод тим, що вона є документом прямої дії, тобто вона не повинна регламентуватися місцевими законами та постановами.

Конвенція передбачає для країн-учасниць виконання таких основних зобов'язань:

- заборона та/або здійснення заходів, що є необхідними для ліквідації виробництва та використання, а також імпорту/експорту таких хімічних речовин: альдрин, хлордан, дильдрин, ендрин, гептахлор, гексахлорбензол, мірекс, токсафен, поліхлоровані дифеніли (ПХД);
- обмеження виробництва/використання ДДТ та поліхлорованих дифенілів, екологічно безпечне видалення ПХД не пізніше 2028 року;
- розробка плану дій та національної стратегії щодо зменшення або ліквідації викидів СО₂ в результаті їх ненавмисного утворення: поліхлорованихдибензо-п-диоксинів та дибензофуранів (ПХДД/ПХДФ); гексахлорбензолу (ГХБ); поліхлорованих дифенілів (ПХД);
- сприяння впровадженню найкращих наявних методів у сфері охорони довкілля щодо зменшення або ліквідації викидів СО₂ тими джерелами, які вже існують або будуть створені у майбутньому [4].

Розробка та вжиття заходів щодо охорони довкілля, збереження природних ресурсів України сьогодні не можуть розглядатися без урахування міжнародного досвіду та загальних тенденцій до об'єднання зусиль для вирішення актуальних екологічних проблем [5]. Співпраця між представниками урядових структур, неурядових організацій та засобів масової інформації має важливе значення для підвищення поінформованості і освіченості громадян щодо вирішення проблем СО₂ в Україні.

Велику підтримку в реалізації національних заходів щодо розв'язання проблем пов'язаних з хімічними речовинами Україні надають компетентні міжнародні організації. У рамках програми розбудови потенціалу країни Підрозділ з хімічних речовин Програми Об'єднаних Націй щодо навколишнього середовища (ЮНЕП) організував в Україні регіональні навчальні курси для користувачів бази даних Міжнародного реєстру потенційно токсичних хімікатів та з питань доповнених Лондонських основних принципів і процедур попередньої обґрунтованої згоди.

Починаючи з 1997 року, представники уряду України та національних установ, відповідальних за питання екології, охорони здоров'я та сільського господарства, регулярно беруть участь у роботі різноманітних регіональних зустрічей експертів та в семінарах, які організовує Підрозділ ЮНЕП з хімічних речовин.

В Україні є значні запаси непридатних пестицидів, включаючи й ті, які зазначені у Стокгольмській конвенції про СО₂. З метою систематизованого визначення масштабу проблеми непридатних пестицидів в Україні та вироблення довгострокового плану її вирішення в 1998 році було започатковано проект «Усунення ризиків, пов'язаних із запасами непридатних пестицидів в Україні», фінансований Міністерством екології та природних ресурсів України спільно із Датським агентством захисту довкілля.

У рамках першого етапу цього проекту було розпочато національну інвентаризацію непридатних пестицидів, а також проведено вибірковий аналіз сховищ та оцінку можливостей переробки або ліквідації наявних хімікатів.

Основним результатом цієї роботи став Національний план усунення ризиків, пов'язаних із запасами непридатних пестицидів в Україні. Його було включено до Національної програми поводження з небезпечними відходами, затвердженої Верховною Радою України у 2001 році.

Постановою Кабінету Міністрів України у 1997 році створено Національний центр поводження з небезпечними відходами Міністерства екології та природних ресурсів України з метою організації та впровадження науково-технічних та технологічних заходів у сфері поводження з небезпечними відходами на всіх етапах їх життєвого циклу.

Згідно з Концепцією національної екологічної політики України на період до 2020 року індикаторами ефективності національної екологічної політики, що безпосередньо впливають на екологічну безпеку, є покращення стану здоров'я населення за рахунок зменшення впливу негативних чинників; скорочення витрат природних ресурсів та енергії на одиницю продукції; співвідношення між рівнями фактичного забруднення навколишнього середовища/виснаження природних ресурсів і гранично допустимого забруднення/виснаження, що базується на науково обґрунтованих оцінках (критичне навантаження на довкілля); співвідношення витрат на природоохоронні заходи до отриманого екологічного ефекту; рівень участі громадськості в прийнятті екологічно вагомих рішень [6].

Національна стратегія впровадження в Україні Стокгольмської конвенції про СО₂ базується на здійсненні заходів, які гарантуватимуть захист здоров'я населення та навколишнього середовища від шкідливої дії СО₂.

Державна стратегія має в основі загальні політичні підходи, національні цілі щодо СО₂, національні пріоритети у цій сфері. Головними завданнями інформаційної стратегії, як складової Національної стратегії є інформування про загрозу, яку становлять СО₂, та підтримка зусиль української спільноти по впровадженню положень Стокгольмської конвенції про СО₂, зокрема шляхом підвищення рівня обізнаності громадян України.

Висновки

Результативність існуючої природоохоронної діяльності на державному рівні в цілому є недостатньою і такою, що не відповідає задачам сьогодення щодо оптимального використання економічних важелів формування та реалізації сучасної екологічної політики держави, яка декларує власні інтеграційні наміри до Євроспільноти.

Необхідно провести оцінку можливих заходів регулювання, що передбачають повний набір варіантів, включаючи ліквідацію хімічних речовин, які знаходяться на розгляді для включення в цю Конвенцію, та поводження з цими речовинами.

З цією метою необхідно забезпечити відповідну інформацію, що стосується соціально-економічних міркувань, які пов'язані з можливими заходами регулювання.

Механізм державного регулювання має передбачати, насамперед, удосконалення та узгодження законодавчої та нормативної бази, стратегічного аналізу ситуації, формування політики, що безпосередньо втілюється в реалізацію удосконалення системи державного контролю за безпечністю продуктів з метою усунення впливу небезпечних факторів на організм людини та сприянню розвитку національної системи стандартизації.

Список використаної літератури

1. Напрямки державної політики щодо екологізації національної економіки. Аналітична записка Відділ екологічної та техногенної безпеки (Л. Яценко) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/articles/807/>

2. Алексеев А.Г. Проблемы визначення стійких органічних забруднювачів у навколишньому середовищі /А.Г. Алексеев, А.Д. Левченко, Д.Є. Левченко, О.М. Землянський, В.М. Кришталь [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Pbtp/texts/2011_8/Text/Alekseev.pdf «Пожежна безпека: теорія і практика» № 8'2011.

3. Брудна дюжина у нашому житті [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://www.mama-86.org.ua/archive/files/soz_web.pdf.

4. Стокгольмська конвенція про стійкі органічні забруднювачі [Електронний ресурс]. – Режим доступу :http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_a07.

5. Татаринів А.В. Екологічна безпека та сталий розвиток у сучасному світі. // Стратегічні пріоритети № 3(16), 2010, С.83-88.

6. Про схвалення Концепції національної екологічної політики України на період до 2020 року:Розпорядження Кабінету Міністрів України від 17 жовтня 2007 року № 880-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=880-2007-%F0>.

Стаття надійшла до редакції 05.11.2012

Пути и проблемы реализации положений Стокгольмской Конвенции о стойких органических загрязнителях (СОЗ) в Украине

Панасюк И.В., Микитенко Л.И.

Киевский национальный университет технологий и дизайна

Данилевич Н.С.

Киевский национальный экономический университет им. Вадима Гетьмана

Рассмотрены основные принципы Стокгольмской Конвенции о стойких органических загрязнителях (СОЗ) и пути ее внедрения как систему действенных мер по усилению государственного контроля над соблюдением требований экологической безопасности, за нарушениями экологического и санитарно-гигиенического законодательства в сфере обращения с опасными отходами и СОЗ.

Ключевые слова: Стокгольмская Конвенция о стойких органических загрязнителях (СОЗ), экологическая безопасность, опасные отходы, природные ресурсы.

The ways and problems of the implementation of the provisions of The Stockholm Convention on persistent organic pollutants (POPs) in Ukraine

I. Panasyuk, L. Mykytenko

Kiev National University of Technologies & Design

N. Danylevich

Kiev National Economic University

The article analyzes the provisions of The Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants (POPs) and the ways to implement it as the system of effective measures to strengthen state control over compliance with environmental safety, violation of environmental and sanitary legislation in the (production, usage, storage and), treatment of hazardous waste and POPs.

Keywords: The Stockholm Convention on Persistent Organic Pollutants (POPs), environmental safety, hazardous waste, natural resources.